

УДК 349.42

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.80.1.57>

СУЧАСНИЙ СТАН СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ДОРАДЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ КООПЕРАЦІЇ НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНИ

Святошнюк А.Л.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін,
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
ORCID: 0000-0001-7728-3190
e-mail: arina_leonidovna@ukr.net

Святошнюк А.Л. Сучасний стан сільськогосподарської дорадчої діяльності та її значення для розвитку сільськогосподарської кооперації на теренах України.

Статтю присвячено дослідженню сучасного стану сільськогосподарської дорадчої діяльності та окресленню її значення для розвитку сільськогосподарської кооперації на теренах України. Встановлено, що розвиток сільськогосподарського дорадництва має доволі тривалу світову історію: перші згадки зустрічаються ще у Месопотамії. У 1847 році виникла перша осучаснена сільськогосподарська дорадча служба в Ірландії. Згодом сільськогосподарські дорадчі служби, які на сучасному етапі демонструють високі показники ефективності для розвитку аграрного сектору економіки, поширились в інших світових державах, зокрема, Німеччині, Данії, Франції, Швейцарії, Нідерландах, Італії, Японії, США тощо. На теренах України сільськогосподарська дорадча діяльність була започаткована наприкінці ХІХ століття. У 1995 році почала формуватись перша сучасна сільськогосподарська дорадча служба на Львівщині. Правове регулювання сільськогосподарської дорадчої діяльності було впроваджено у 2004 році шляхом прийняття Верховною Радою України Закону України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність». У ході дослідження визначено, що сільськогосподарська дорадча діяльність є необхідною умовою для ефективного розвитку сільськогосподарських кооперативів в Україні, оскільки в умовах появи новітніх інноваційних сільськогосподарських технологій, активного оновлення нормативно-правових актів в аграрній сфері, з урахуванням того, що рівень кооперативної освіти українських кооперативістів не є задовільним, члени сільськогосподарських кооперативів потребують належної професійної інформаційної та консультативної підтримки з боку сільськогосподарських дорадчих служб. При цьому на сучасному етапі продовжує існувати значна кількість чинників, які стримують розвиток сільськогосподарської дорадчої діяльності та сільськогосподарських дорадчих служб, що як наслідок негативно позначається на розвитку сільськогосподарської кооперації. У статті зроблено висновок, щодля ефективного розвитку сільськогосподарської дорадчої діяльності та сільськогосподарських дорадчих служб необхідна належна підтримка з боку держави.

Ключові слова: сільськогосподарська дорадча діяльність, сільськогосподарські дорадчі служби, дорадництво, сільськогосподарська кооперація, сільськогосподарський кооператив, кооперація, кооператив, сільське господарство.

Sviatoshniuk A.L. The current state of the agricultural advisory activity and its importance for the development of the agricultural cooperation in Ukraine.

The article is devoted to researching the current state of the agricultural advisory activity and outlining its importance for the development of the agricultural cooperation in Ukraine. It is established that development of the agricultural advisory activity has a rather long world history: the first references are found in Mesopotamia. In 1847, the first modernized agricultural advisory service was established in Ireland. Subsequently, agricultural advisory services, which at the present stage demonstrate high efficiency indicators for the development of the agricultural sector of the economy, in particular the development of the agricultural cooperation, have spread to other countries of the world, in particular,

Germany, Denmark, France, Switzerland, the Netherlands, Italy, Japan, the USA, etc. In Ukraine agricultural advisory activity started at the end of the 19th century. In 1995, the first modern agricultural advisory service in Lviv region began to form. Legal regulation of the agricultural advisory activity was introduced in 2004 through the adoption by the Verkhovna Rada of Ukraine of the Law of Ukraine «On Agricultural Advisory Activity». In the course of the study, it was determined that agricultural advisory activity is a necessary condition for the effective development of the agricultural cooperatives in Ukraine, because in the conditions of the appearance of the latest innovative agricultural technologies, active updating of the legal acts in the agricultural sphere, taking into account the fact that the level of cooperative education of Ukrainians is not satisfactory, members of the agricultural cooperatives need proper professional informational and advisory support from the agricultural advisory services. At the same time, at the current stage, there continues to be a significant number of factors that restrain the development of agricultural advisory activities and agricultural advisory services, which, as a result, negatively affects the development of the agricultural cooperation. The article concludes that the effective development of the agricultural advisory activities and agricultural advisory services requires proper support from the state.

Key words: agricultural advisory activity, agricultural advisory services, advisory, agricultural cooperation, agricultural cooperative, cooperation, cooperative, agriculture.

Постановка проблеми. На сучасному етапі сільськогосподарська дорадча діяльність зарубіжних країн, яка акумулює позитивний історичний досвід становлення та функціонування, демонструє високі показники ефективності та є важливим чинником, що забезпечує динамічний розвиток аграрного сектору економіки. В Україні сільськогосподарське дорадництво також відіграє важливу роль для розвитку сільськогосподарської кооперації, оскільки члени сільськогосподарських кооперативів потребують належної професійної інформаційної та консультативної підтримки з боку сільськогосподарських дорадчих служб. При цьому продовжує існувати значна кількість чинників, які стримують розвиток сільськогосподарської дорадчої діяльності та сільськогосподарських дорадчих служб, що як наслідок негативно позначається на розвитку сільськогосподарської кооперації. На жаль, на сьогоднішній день у сучасній науці аграрного права приділяється недостатня увага дослідженню сучасного стану сільськогосподарської дорадчої діяльності та її значення для розвитку сільськогосподарської кооперації на теренах України, що обумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Стан дослідження. Дослідженню різних аспектів сільськогосподарської дорадчої діяльності присвячено праці М.Ф. Безкровного, Т.А. Кравченко, О.В. Гулевець, А.Ю. Корабахіної, Р.Я. Корінця, О.П. Недбалюк, В.В. Ровного та інших. При цьому сучасному стану сільськогосподарської дорадчої діяльності та дослідженню її значення для розвитку сільськогосподарської кооперації в науці аграрного права приділяється недостатня увага.

Мета статті. Враховуючи вищезазначене, наявність недостатньої уваги до теми дослідження в науці аграрного права, метою статті є дослідження сучасного стану сільськогосподарської дорадчої діяльності та окреслення її значення для розвитку сільськогосподарської кооперації на теренах України.

Виклад основного матеріалу. Необхідно відзначити, що розвиток сільськогосподарського дорадництва, передумовами започаткування якого науковці вважають, зокрема, кризу сільського господарства, виникнення критичних ситуацій (наприклад, неврожай, виснаження ґрунтів), модернізацію технологій, розвиток аграрних наук, при цьому недостатній рівень необхідних знань фермерів для самостійного ефективного розвитку сільського господарства тощо, має доволі тривалу світову історію.

М.Ф. Безкровний підкреслює, що «перший приклад ми зустрічаємо ще в Месопотамії, де археологи знайшли глиняні таблички, що відносились до 1800 р. до н.е., на яких було написано рекомендації щодо поливу зернових культур, а також заходи боротьби з пацюками» [1].

Варто підкреслити, що «деякі ієрогліфи на єгипетських колонах також давали поради щодо того, як уникнути пошкодження врожаю та загибелі людей від розливів Нілу. Важливим досягненням було започаткування сільськогосподарських праць. Незважаючи на те, що праць збереглося небагато, найдавніші були написані під час давньогрецької та фінікійської цивілізацій» [2].

Також у давній період історії в імперському Китаї було закладено початок просування та поширення серед землевласників та орендарів землі сільськогосподарської інформативності.

Вищезазначене свідчить про те, що з давніх часів почали приділяти увагу початковим формам сільськогосподарської дорадчої діяльності.

Точкою відліку для започаткування модернізованих сільськогосподарських дорадчих служб у світі є XIX століття.

Так, перша осучаснена сільськогосподарська дорадча служба, яка складалася із «мандрівних лекторів», що подорожували найбільш бідними районами з метою консультування дрібних фермерів щодо ведення сільського господарства, виникла у 1847 році у Дубліні (Ірландія) задля запобігання появи голоду в країні.

Згодом сільськогосподарські дорадчі служби поширились в інших світових державах, зокрема, Німеччині, Данії, Франції, Швейцарії, Нідерландах, Італії, Японії тощо.

У 1910 році в Англії та Уельсі було створено мережу сільськогосподарських дослідницьких центрів, які фінансувалися із державного бюджету. Після цього у 1912 році задля впровадження перевірених, корисних результатів досліджень у практику ведення сільського господарства, а також надання фермерам професійних порад від фахівців було додатково запроваджено Провінційну дорадчу службу. «З цією метою Англію та Уельс було поділено на дванадцять консультативних «провінцій», кожна з яких мала свій власний центр, розташований в межах існуючого сільськогосподарського коледжу або університетського факультету [3].

У 1914 році у зв'язку з прийняттям федерального закону «Сміта-Левера» у США було запроваджено у партнерстві з Міністерством сільського господарства США та університетами штатів («*land-grant*» університетами) діяльність дорадчої служби або «Екстеншен».

«Департамент сільського господарства укладає контракт з університетом штату, згідно з яким університету виділяються відповідні фонди для забезпечення функціонування служби дорадництва. Університети визначають спеціалістів із дорадництва, які можуть займатися одним, двома або всіма трьома видами діяльності: навчальною, науковою та консультаційною (extension)» [4].

Недбалюк О.П. зауважує, що «всі жителі США знають про існування «Екстеншен», прекрасно розуміють і поважають те, чим займається дорадча служба» [5, с. 9], що свідчить про значущість сільськогосподарської дорадчої діяльності.

Ровний В.В. підкреслює, що «Регламент № 73/2009 Ради ЄС передбачає обов'язкову наявність у держав-членів ЄС системи консультування фермерів, яка повинна допомагати їм в отриманні більшої інформації з метою відповідності стандартам високоякісного, сучасного сільського господарства» [6, с. 350].

Важливо підкреслити, що на сучасному етапі сільськогосподарська дорадча діяльність зарубіжних країн, яка акумулює позитивний історичний досвід становлення та функціонування, демонструє високі показники ефективності та є важливим чинником, що забезпечує динамічний розвиток аграрного сектору економіки та підтримує розвиток сільськогосподарських кооперативів.

В свою чергу на теренах України сільськогосподарська дорадча діяльність була започаткована наприкінці XIX століття.

Т.А. Кравченко зазначає, що «в Галичині, яка входила на той час до складу Австро-Угорської імперії, дорадчу діяльність вело товариство «Сільський господар», головною метою якого було піднесення культури виробництва та підвищення доходів сільських територій. Ініціаторами заснування цього товариства були представники української сільської інтелігенції — священники, вчителі, ветеринарні лікарі, агрономи, юристи» [7, с. 73].

Набуття Україною незалежності стало поштовхом до поступового розвитку сучасної моделі сільськогосподарської дорадчої діяльності та виникнення національних сільськогосподарських дорадчих служб.

Боднар О.А. звертає увагу, що «перша сучасна сільськогосподарська дорадча служба почала формуватися у 1995 році на Львівщині» [8, с. 25].

Закон України «Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001–2004 років», прийнятий Верховною Радою України 18 січня 2001 року, визначив, що «пріоритетний розвиток сільського господарства забезпечується шляхом сприяння розвитку мережі дорадчих сільськогосподарських служб і системи моніторингу аграрного ринку» [9].

Правові засади здійснення сільськогосподарської дорадчої діяльності в Україні були впроваджені Законом України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність» від 17 червня 2004 року.

Стаття 404 глави 17 «Сільське господарство та розвиток сільських територій» Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом регламентує, що «співробітництво між Сторонами у сфері

сільського господарства та розвитку сільських територій охоплює сприяння інноваціям шляхом проведення досліджень та просування системи дорадництва до сільськогосподарських виробників» [10].

Відповідно до Національної економічної стратегії на період до 2030 року, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 року № 179, за стратегічною ціллю 1 «Забезпечення стимулюючої та дорадчої аграрної політики» одним із завдань для покращення ефективності формування та реалізації політики є «формування критеріїв якості та публічної оцінки ефективності аграрного консультування на ринку надання послуг з метою подальшого удосконалення та розширення мережі сільськогосподарських дорадчих служб» [11].

При цьому, наразі, не зважаючи на зазначення у нормативних актах необхідності розширення мережі сільськогосподарських дорадчих служб, просування системи дорадництва до сільськогосподарських виробників, на практиці розвиток сільськогосподарської дорадчої діяльності в Україні не є динамічним, існує значна кількість чинників, які гальмують належний розвиток сільськогосподарських дорадчих служб, що як наслідок негативно впливає на розвиток сільськогосподарських кооперативів, члени яких потребують практичної допомоги фахівців-дорадників.

Ст. 1 Закону України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність» передбачено, «що сільськогосподарська дорадча діяльність – сукупність дій та заходів, спрямованих на задоволення потреб особистих селянських та фермерських господарств, господарських товариств, інших сільськогосподарських підприємств усіх форм власності і господарювання, а також сільського населення у підвищенні рівня знань та вдосконаленні практичних навичок прибуткового ведення господарства» [12].

Сільськогосподарська дорадча діяльність є необхідною умовою для ефективного розвитку сільськогосподарських кооперативів в Україні, оскільки в умовах появи новітніх інноваційних сільськогосподарських технологій, активного оновлення нормативно-правових актів в аграрній сфері, з урахуванням того, що рівень кооперативної освіти українських кооператорів не є задовільним, члени сільськогосподарських кооперативів потребують належної професійної інформаційної та консультативної підтримки з питань технологій, економіки, маркетингу, права, екології тощо з боку сільськогосподарських дорадчих служб для успішного ведення сільського господарства.

О.О. Недбалюк доцільно зазначає, що «дорадча діяльність як інструмент аграрної політики, забезпечує розвиток прибутковості та конкурентноздатності аграрного сектора й комплексного розвитку сільських територій через надання сприяння сільським товаровиробникам і сільському населенню у прийнятті ними обґрунтованих рішень щодо прогресивних змін у системі господарювання через підвищення рівня знань та практичних навичок, забезпечення найновішою інтегрованою інформацією, демонстраційними показами, індивідуальними практичними консультаціями й порадами» [13, с. 104-105].

Планом заходів на 2017–2025 роки з реалізації Концепції розвитку сільських територій, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 19 липня 2017 р. № 489-р, визначено «сприяння розвитку інновацій шляхом розширення системи дорадництва у сільському господарстві; надання дорадчих послуг суб'єктам господарювання» [14].

При цьому, згідно із даними Реєстру сільськогосподарських дорадчих служб Міністерства аграрної політики та продовольства України, станом на 23 жовтня 2023 року зареєстровано лише 44 сільськогосподарські дорадчі служби, більшість з яких знаходяться у містах. При цьому у 8 сільськогосподарських дорадчих служб закінчився термін дії сертифікату [15].

В аналітичній записці Національного інституту стратегічних досліджень 2014 року зазначено, що основними причинами, які стримують розвиток сільськогосподарського дорадництва в Україні, є: «гальмування розвитку інституційної бази дорадництва; зменшення обсягів фінансування сільськогосподарської дорадчої діяльності з державного бюджету, а також неповне використання державних коштів безпосередньо дорадчими службами; складність процедури отримання бюджетних коштів дорадчими службами; низька вартість соціально спрямованих дорадчих послуг; скорочення міжнародних програм технічної допомоги розвитку сільськогосподарського дорадництва в Україні» [16].

Варто підкреслити, що, на жаль, майже 10 років потому вищезазначені причини стримування розвитку сільськогосподарської дорадчої діяльності залишаються актуальними.

На сучасному етапі залишається проблема недостатнього фінансування сільськогосподарських дорадчих служб з боку держави.

Члени сільськогосподарських кооперативів недостатньо проінформовані щодо діяльності сільськогосподарських дорадчих служб.

Кількість зареєстрованих сільськогосподарських дорадчих служб залишається незначною, більшість з них розташовані у містах, що свідчить про віддаленість від сільської місцевості, де зосереджені сільськогосподарські кооперативи.

Вищезазначені негативні чинники свідчать про недостатню увагу з боку держави до діяльності сільськогосподарських дорадчих служб, які продовжують потребувати державної підтримки.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що сільськогосподарська дорадча діяльність має важливе значення для аграрного сектору економіки держави, зокрема для підтримки та належного і ефективного розвитку сільськогосподарської кооперації на теренах України, оскільки в умовах появи новітніх інноваційних сільськогосподарських технологій, активного оновлення нормативно-правових актів в аграрній сфері, з урахуванням того, що рівень кооперативної освіти українських кооператорів не є задовільним, члени сільськогосподарських кооперативів потребують належної професійної інформаційної та консультативної підтримки з боку сільськогосподарських дорадчих служб. При цьому на сучасному етапі продовжує існувати значна кількість чинників, які стримують розвиток сільськогосподарської дорадчої діяльності та сільськогосподарських дорадчих служб. Для ефективного розвитку сільськогосподарських дорадчих служб та нівелювання причин стримування сільськогосподарської дорадчої діяльності на теренах України необхідна належна підтримка з боку держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Безкровний М.Ф. Еволюція розвитку сільськогосподарської інформаційно-консультаційної діяльності. Ефективна економіка. 2017. № 7. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5697> (дата звернення: 05.12.2023 р.).
2. Gwyn E. Jones Chris Garforth. The history, development, and future of agricultural extension. URL: <https://www.fao.org/3/W5830E/w5830e03.htm> (дата звернення: 05.12.2023 р.).
3. Colin J. Holmes. Science and the Farmer: the Development of the Agricultural Advisory Service in England and Wales, 1900-1939. URL: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:X-UPJv9MO9ocJ:https://www.bahs.org.uk/AGHR/ARTICLES/36n1a5.pdf&hl=uk&gl=ua> (дата звернення: 05.12.2023 р.).
4. Варченко О.М. Служба дорадництва у США як модель інтеграції аграрної освіти та агробізнесу. URL: https://rep.btsau.edu.ua/bitstream/BNAU/1416/1/do_dvoxsotrichchya.pdf (дата звернення: 05.12.2023 р.).
5. Недбалюк О. Програми розвитку сільської місцевості як теорія, методологія і практика діяльності дорадчих служб у США. Вінниця: Поділля-2000, 2005. 160 с.
6. Ровний В.В. Організація сільськогосподарської дорадчої діяльності: міжнародно-правовий досвід. Форум права. 2017. № 5. С. 349–355.
7. Кравченко Т.А. Становлення інституту дорадництва в Україні: історичний аспект та зарубіжний досвід. *Економіка та держава*. 2008. № 10. С. 73–76.
8. Боднар О.А. Роль сільськогосподарського дорадництва у розвитку сільських територій. *Збірник наукових праць ДонДУУ*. 2012. Вип. 220. С. 24–29.
9. Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001–2004 років: Закон України від 18.01.2001 р. № 2238-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2238-14#Text> (дата звернення: 05.12.2023 р.).
10. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 05.12.2023 р.).
11. Національна економічна стратегія на період до 2030 року, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 року № 179. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/prozatverdzhennya-nacionalnoyi-eko-a179> (дата звернення: 05.12.2023 р.).
12. Про сільськогосподарську дорадчу діяльність: Закон України від 17.06.2004 р. № 1807-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1807-15#Text> (дата звернення: 05.12.2023 р.).
13. Недбалюк О.О. Перспективи розвитку дорадництва в Україні. *Збірник наукових праць Вінницького державного аграрного університету*. 2010. Вип. 36. С. 103–107.
14. Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції розвитку сільських територій: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 19 липня 2017 р. № 489-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/489-2017-%D1%80#Text> (дата звернення: 05.12.2023 р.).

15. Реєстр сільськогосподарських дорадчих служб. URL: <https://wd.clarity-project.info/package/a0ba4e1f-4af4-45d4-bd2e-5f59ad589775> (дата звернення: 05.12.2023 р.).
16. Щодо державної підтримки розвитку сільськогосподарського дорадництва в Україні. Аналітична записка. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/schodo-derzhavnoi-pidtrimki-rozvitku-silskogospodarskogo-doradnictva-v> (дата звернення: 05.12.2023 р.).